

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Anastasie Tartakovské *Spojovací výrazy v mluvené a psané češtině*

Diplomová práce se na základě dat z Českého národního korpusu (ČNK) zaměřuje na popis souřadících a podřadících spojovacích výrazů v češtině, a to zejména s ohledem na jejich frekvenci v mluvené a psané češtině. Dále si všímá kolokací spojek s dalšími lexikálními jednotkami a užití spojek v jednotlivých textových typech (beletrie, publicistika, odborná literatura).

Předkládaná práce je přepracovanou verzí, v níž byly zohledněny námítky vedoucího práce a oponentky. Oproti původnímu znění tedy práce dostala jistých změn, z nichž nejvýraznější jsou následující:

1. diplomantka se pokusila o interpretaci výsledků vyhledávání v ČNK;
2. zohlednila polysémii spojek a jejich homonymii s jinými slovními druhy;
3. statistiky nejvíce zkrácené v důsledku slovnědruhové homonymie korigovala ručním tříděním na náhodných vzorcích;
4. opravila chybné tabulky a grafy.

Velmi kladně lze hodnotit snahu o lingvistickou interpretaci statistických údajů. U spojek, kde byl zjištěn výrazný rozdíl mezi frekvencemi v mluveném a psaném jazyce, diplomantka udává možné příčiny tohoto stavu. V závěru práce nabízí přehledný soupis těchto spojek i spojek, které se v mluvené češtině vůbec nevyskytují, a nabízí zdůvodnění zjištěných rozdílů.

V řadě případů je přihlédnuto ke slovnědruhové homonymii a pro některé výrazy bylo provedeno ruční třídění na náhodných vzorcích (pro spojky *tak, jak, když, až, potom*). To však překvapivě nebylo provedeno například u spojek *i, ani*, které jsou velmi časté právě ve funkci vytýkacích částic. Na to pravděpodobně ukazují i kolokace těchto spojek (prepozice v pozici +1).

Popis spojky *a* je na základě měření na náhodných vzorcích doplněn o popis jejich různých významů a frekvence výskytů spojky *a* v jednotlivých významech je procentuálně vyčíslena.

Co se týče obecných výhrad k práci, jsou tři:

1. práce je eklektická a málo koherentní;
2. jazykové doklady jsou příliš často čerpány z různých jazykových příruček;
3. zjištěné kolokace spojek nejsou až na drobné výjimky nijak popsány ani interpretovány.

Ad 1. Práce hojně čerpá z mluvnice a jiných jazykových příruček. Při přepracování byla práce například rozšířena o oddíl 1.2.2., věnovaný sémantické klasifikaci spojovacích výrazů. Ne všechna fakta z této části však byla zohledněna při analýze dat z ČNK. Týká se to zejména konfrontačních spojek *zatímco* a *jestliže*, o nichž je dále pojednáno pouze ve významu časovém a podmínkovém. Přitom lze očekávat, že četné výskyty spojky *zatímco* v publicistice je možné zařadit právě ke konfrontačnímu významu této spojky.

Kombinace citací z různých zdrojů vede k tomu, že některé pasáže s ostatními příliš nebo vůbec nesouvisí, např. následující úryvek z anotátorské příručky Pražského závislostního korpusu, s nímž však diplomantka nijak nepochybně nepracuje: „Při zachycování souřadících spojovacích výrazů je třeba odlišit spojku a modifikující výraz. Složený souřadící spojovací výraz je reprezentován minimálně dvěma uzly: uzlem pro spojku a uzlem pro modifikující výraz.“

Ad 2. Je překvapivé, že ačkoli je práce založena na práci s korpusovými daty, dává diplomantka v řadě případů přednost citování příkladů z jazykových příruček (zejm. Mluvnice současné češtiny, Internetová jazyková příručka). Skutečných dokladů z korpusu je relativně málo a ani nejsou jako takové označeny.

Ad 3. Nejpodstatnější výtka se týká tabulek a komentářů zachycujících kolokace spojovacích výrazů. Diplomantka se většinou omezuje na konstatování, že v sousedství spojek se vyskytují jisté výrazy, ale ve většině příkladů z toho nevyvozuje žádné závěry. Přitom se jedná o oblast velice pestrou a zajímavou, kde lze sledovat dynamiku vývoje spojovacích výrazů v současné češtině. Ať už se to týká spojování spojek s různými příslovci a částicemi (*dřív než, právě když, a pak...*), postupného vytváření vícečlenných spojovacích výrazů (*místo aby, ovšem/avšak zatímco, a to, jako když, jako kdyby* a mnoho dalších), nebo naopak partikularizace spojek (*hlavně aby, jen aby, co kdyby*).

Co se týče stylizace práce, lze vytknout způsob výkladu některých jevů a někdy protichůdná konstatování v textu.

Např. na s. 32 je podán zmatený výklad ke spojkám *nebo* a *anebo*. U tabulky se píše: „V psané češtině před *nebo* najdeme čárku, spojku *a*, číslovky.“ O něco níže autorka pokračuje: „Pokud bychom místo *anebo* použili spojek *a* a *nebo*, vlastně bychom stavěli vedle sebe významově neslučitelné spojky. Zaměnit lze jen spojky *nebo* a *anebo*.“

Ojedinelé nejsou ani jazykové a pravopisné chyby: anakoluty, chybná shoda s číslovkami a chybějící interpunkce (zejména u spojovacích výrazů *jak – tak, a to*).

Konkrétní poznámky:

s. 30: U odporovacího poměru je uvedeno následující: „*Však* má také význam zdůraznění a je často nahrazováno výrazem *vždyt*.“ Toto však platí pro poměr vysvětlovací, nikoli odporovací.

s. 34: „Spojka *čili* je téhož původu a významu jako *či*.“ Co se týče významu, není to v současné češtině pravda: spojka *čili* nemá význam vylučovací, ale slouží k různému pojmenování stejné věci, je synonymem spojky *neboli*.

s. 35: „Přítakací hovorový význam. Vyjadřuje souhlas s obsahem předchozí výpovědi: *Tyčily se před ním týdny, ba měsíce práce*.“ V uvedeném příkladě nejde o přítakací, ale o stupňovací význam.

s. 43: Chybná klasifikace spojek *byť, třebaže*. V přehledu příčinných spojek na s. 57–58 už je však vše v pořádku.

s. 45: Nesoulad mezi textem a tabulkou 22c.

s. 46: „Vzniká tak spojení *jestli že*.“ Není doloženo v žádné tabulce. Takové spojení navíc v češtině neexistuje.

s. 61: *Pročez* není spojka, ale vztažné příslovce

s. 68: Mezi srovnávacími spojkami chybí spojky *jako když, jako kdyby*, ačkoli tato spojení byla uvedena mezi kolokacemi spojek *když* a *kdyby*.

s. 70: „V mluvené češtině [u časových spojek] dominují spojka *když*, spojka *než* je často nahrazená spojkou *jak*.“ To však neplatí v časovém, ale ve srovnávacím významu. Hovorová spojka *jak* v hovorů nahrazuje spojkou *jakmile*, nikoli *než*.

Celkově lze říci, že oproti původní podobě došlo v přepracované verzi práce ke změnám, které vedly ke zvýšení její úrovně. Oceňuji to, že diplomantka vyhledala v psaném i mluveném korpusu řadu zajímavých dat, seřadila je do tabulek a grafů a v neposlední řadě je vyložila také lingvisticky. Kladně hodnotím závěrečné shrnutí spojek jednak s ohledem na jejich frekvenci v psané a mluvené češtině, jednak na jejich výskyt v různých textových typech. Je potěšitelné, že v mnoha případech bylo zmírněno zkreslení statistik tím, že z nich na základě měření na náhodných vzorcích byly vyloučeny jiné, se spojkami homonymní slovní druhy. Interpretace dat bohužel nebyla provedena v případech zjištěných kolokací, i když i tam by bylo možné dospět k zajímavým závěrům. Proto se ptám: K čemu slouží zjišťování kolokací u spojovacích výrazů? Co nám o spojkách může prozradit fakt, že za nimi následují prepozice či pomocná slovesa? Jak si můžeme např. vysvětlit to, že nejčastěji se v pozici za spojkou *proto* nachází čárka?

Na základě výše uvedeného doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnocení dobře.

V Praze 31. 5. 2012

Mgr. Andrea Hudousková, Ph.D.